

EGY MAGYAR VANDOR EJI DALA

Krudy Gyula színműve,

A vörös postakocsi

a Vigszínházban

Amilyen nehéz más szóval, más gondolattal, más hangulattal, mint a sajátjával megközelíteni például Goethe Wanderers Nachtlied-jének egyedülálló varázsát, olyan nehéz idegen eszközökkel, kritikai-esztétikai módszerekkel elemezni egy olyan sajátosságos, az irodalmakban szinte páratlanul álló jelenséget, mint amilyen Krudy Gyula világa. A kis goethei remekműben nincs egyetlen olyan szó, amely támpontot adna megmagyarázni, mitől olyan megismételhetetlen és különös ez a költemény. Csupa közhasználatu kifejezés, keresetlen tárgy, jelző és határozó, amely csak a vers környezetében kap rendkívüli jelentést, szuveren árnyalást és sugárzást - a folyó beszédben azonban szürke és jelentéktelen: moly, amelyben nem is sejthetőek a pillangó ritka lehetőségei.

Ugyanílyen rejtelmes próza Krudy Gyula prózája. Egy karakterisztikus magyar alföldi tájon, apró tavakkal és nádasokkal pettyezett Nyírségben született író, akinek származását a birtokos dzsentri társadalom éppolyan messziről állja körül, mint szülőföldjét a Kárpátok legdélibb és legtüzesebb nyulványa, a tokaji borokat termő hegyalja. Vidéken született s gyermekkorából szűrődnek át fantáziájába vadászatok és tivornyák emlékei, de Budapesten ír, újságírók, színészek között élt és löversenyek és zsokék, kiskocsmák és öreg pincerek, koldusok és polgarasszonyok környezetéből ivódott át költészetébe nagyvárosi neuraszténia éppúgy, mint a keserű,

ironikus társadalmi élelstatás, amely műveiben rendszerint ellágyult lírában, néha messziről morajló haraggal és mindig valami ellenálhatatlanul színes beszélő-kedvben jut kifejezésre. Ha élne, ebben az esztendőben lenne kilencven éves.

Mos, Arudy prózája - rengeteg regényt, elbeszélést, karcot írt s vajni kevés színpadi művet - éppolyan szuveren, öntörvényű, mint az a kis goethei remekmű: nehezen magyarázható, mitől emelkednek partakzó szavai, a gondolat egyszerű szüleitől származó ugyancsak egyszerű gondolat-utódok valami ~~átzárkózott~~ szublimált művészi szférába? mitől valik a valóságnek az a vastag építőanyaga, amellyel dolgozik, egyszerre áttetszővé és finommá? mitől illan el a kő, ha ő nyul hozzá, mintha ^{párából} ~~prábké~~ és ködből volna? mitől szellezül át a legközönségesebb foknagyma, ha ő adagolja, mintha drága keleti fűszer volna? Nem tudni és nem magyarázható. De tény az, ha Krudy azt írja: asszonyi haj - és sokszor írja - a két szó közt egyszerre parázslani kezd egy női sors és a férfiak végzete, férfiaké, akik világgá menekülnek e lángoló hajkorona elől s vándorszínésznek állnak valahol ~~átzárkózott~~ álneven, hogy soha többé ne találják nyomukat. Vagy ha azt írja Krudy, hogy: asszonyi haj - és sokszor írja - a két szó közt egyszerre világítani kezd a réz-szinű tavaszi hold és megjelenik egy megcsétt uri kisasszony, aki mielőtt a folyóba öli magát, utoljára megfésülködik kamrájában, gyertyavilágnál.

Mi ez a varázslat - ki tudja. De átplántálható-e színpadra egyáltalán?

Vajni kevés színpadi művet írt Krudy Gyula, mindössze hármat. S ezt is, a vörös postakocsit, egy 1913-as, nagy regénysikert a színpadon, legalább címében, megismételni akarván. 1918-ban írta, a meglevő

és már márkázott címhez összeszedve elbeszéléseiben, más regényeiben szétszórt figurákat s elmondva benne egy új és egyszerű cselekményt. Azt, hogy egy gögös, vidéki nagyur elől hogyan szöktetű meg egy bálon a gyámleányát a nagyvárosba, s oda is bordélyházba, egy ifju ujságíró s a leány milyen összetört szívvél tér vissza az ugyan-csak összetörőben lévő, vidéki kuriába.

Azt az elfulladt lélekzetű mesét, ezeket az elszorult szívű alakokat mintha egy Csehov írta volna - de magyar álmában. S hogy álmában írta, jelenti azt is, hogy nem Csehov színpadi fegyvével írta Krudy, hanem éppoly parttalanul, ahogyan regényeit írta, ugyanazzal a függetlenséggel, amely prózájának íze, varázsa, csodája. Csakhogy ezt a bűbájosságot színpad nehezen tűri el. A színes beszélő-kedv összetörik a drámai párbeszéd kegyetlen diszciplinájában. Ami a Krudy-prózában magával sodró és ellenállhatatlan gondolatársítás volt, drámában vízióvá porlik. Szépnek szép marad ugyan, de epikai szép és nem drámai, lírai szép és nem feszült, me-rengő rom és nem építvány. Krudy egész életműve voltaképp egy magyar vándor éji dala, magyszerű és megismételhetetlen rögtönzés, ha bárnekkora erőfeszítést, szorgalmat, élettapasztalatot érez is meg benne a magányos olvasó. De színházban sem a zsexiális rögtönzés nem hat igazán, hanem egy bizonyos idő után ellankaszt, s empedig nem érvénysülhet benne, társas élmény lévén, s magány csöndes elragadtatottsága. Nem csoda, hogy ez a színnű kerek fél évszázadon át nem került színpadra, s ez az ősbemutató a Vigszínházban arról győz meg, hogy Krudy életműve olvasmány, a legnagyobb rendű olvasmány, s ha egy-egy darabja mégis színpadra kerül, az inkább kegyeletesen megemlékező, irodalmi szertartás, de nem eleven drámai élmény.

A Vigszínház bemutatóját ilyennek kell tekinteni akkor is, ha

egy fiatal rendező, Kapás Dezső kezében helyenkint a darab fordulatossága fel-felpereg is színpadi sebességre s ha némelyik jellegzetes Krudy-figura Darvas Iván vagy Tahi Tóth László, Bilcsi Tivadar vagy Iethes Sándor, Bulla Elma vagy Schubert Eva, Pártos Erzsébet vagy Halász Judit alakításában pillanatokra színpadi életre gyullad is.

Nem rendező és nem is a kitűnő színészeket mulik, hogy Krudy világ nagy sugárzásának csak a visszfénye verődik vissza a diszletfalakról s nem közvetlenül éri erős hatásával a nézőt. Krudy nagy egyéniségen mulik, vagy jobban mondva: Krudy nagy egyéniségének köszönhető, hogy csodálatos prózája ellenáll a színpadnak és szuveren tud maradni a dráma kinéletlen és sokszor bizony megalkuvást követelő törvényei között is.

Mátrai-~~etegh~~ Béla